

**Doç. Dr.
Fahri YETİM**

*Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Öğretim Üyesi
fyetim@ogu.edu.tr*

Eser Geçmişi: 02-03-2017 / 19-04-2017

DOI: 10.21551/jhf.296021

Ahlakçılık Düşüncesi Bağlamında Nurettin Topçu'nun İslamcılık Eleştirisi

*Nurettin Topçu's Critique of the Thought of Islamism in Connection
with the Concept of Moralism*

ÖZET

Çağdaş Türkiye tarihinde siyasal düşünce hareketleri içinde ortaya çıkan görüşlerin, mensubu bulunan çevreler tarafından kapsamlı bir eleştiriye tabi tutulması oldukça nadir görülen durumlardandır. Bunun pek az istisnai örneklerinden biri de Nurettin Topçu'nun, kendisinin de içinde bulunduğu kabul edilen İslamcılık düşüncesi ve hareketi karşısında ahlakçılık düşüncesi bağlamında, Soğuk Savaş dönemi ve Kanlı Pazar olayı ekseninde getirdiği eleştirilerdir. Bu eleştiriler, spesifik gibi görünen olaylardan hareketle ortaya çıkmış olmakla birlikte, İslamcılık düşüncesinin bütününe kapsayacak şekilde ve makro düzeyde olmuştur. Bundan dolayı üzerinde ciddiyetle durmayı ve incelemeyi gerektirmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslamcılık, Ahlak, Nurettin Topçu, Siyasal Düşünce.

SUMMARY

The tradition of expressing a comprehensive criticism on views arising from the political thinking of the recent history of Modern Turkey is a rarity among the members of the same group of political thinkers. One of a few exceptional examples of this rule is that of Nurettin Topçu, who, an Islamist himself, is well known for his critics on the thought and movement of Islamism in context with the concept of Islamism and with reference to the period of Cold War and the event of Bloody Sunday. These critics, however looked as if arose from specific events, were broad in scope and comprehensive enough so as to cover the entirety of the thought of Islamism, thus calling upon a specific emphasis and a thorough analysis.

Key words: İslamism, Moralism, Nurettin Topçu, Political thought

Giriş

19. yüzyılda gelişim dinamikleri itibarıyla düşünsel ve kültürel temelleri olan İslamcılık düşüncesinin, modernite karşısındaki reaksiyoner karakterinden de kaynaklanan nedenlerle erken zamanlardan itibaren ideolojik/politik yanları ortaya çıkmıştır. 20. yüzyılda ise özellikle bir aksiyon hareketi halini aldığı dönemler içinde, kendi iç çelişkileri dolayısıyla içeriden ve dışarıdan bazı eleştirilere uğramıştır. Bu eleştirilerin önemli bir boyutu, İslamcılık düşüncesinin ütopyası olan medeniyet kaybının telafisi yönündeki hedeflerin gerçekleştirilmesiyle ilgili taktiksel ve stratejik alanlarla ilgili görünürken, diğer taraftan yine bu ütopyanın ontolojik ve epistemolojik boyutlarının ahlaki açıdan sorgulanması şeklinde olmuştur. Bu türden bir sorgulamayı gerçekleştirenlerden biri de, İslamcı düşünce içinden gelerek Türk düşünce tarihinde ahlak temelli düşüncenin en önde gelen isimlerinden biri olan Nurettin Topçu olmuştur. Topçu, yaklaşık yarım yüzyıla varan entelektüel çalışmaları boyunca işlediği ahlakçılık görüşlerinin muhassalası sayılabilecek temel yaklaşımını, Soğuk Savaş döneminde 1969 Şubat'ında İstanbul'da gerçekleşen "Kanlı Pazar" olayı ekseninde ortaya koymuştur. Topçu'nun bu olay sürecinde takındığı tavır ve ertesinde vurguladığı görüşler, onun entelektüel kimliğinin en önemli yönlerini yansıttığı gibi, İslamcılık düşüncesi açısından da salt bu olay eksenli konjonktürel bir eleştiri olmayıp, ütopyanın tüm boyutlarıyla sorgulanması şeklinde olmuştur. Bu nedenlerden dolayı da ayrı bir inceleme ve değerlendirmeyi hak etmektedir.

Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketinin Kısa Tarihsel Gelişimi

Tarihsel kökenleri açısından temelde iki farklı dünya görüşünden birini oluşturan

İslamcılık, modernite olgusu ve bu olgunun Osmanlı Devleti'nde kendisini iyiden iyiye hissettirdiği 19. yüzyılda, İslam dünyası açısından tarihsel geri kalmışlık sorununun sorgulanması bağlamında ortaya çıkmıştır. Modern zamanlar içinde Batı medeniyetinin diğer medeniyetler karşısında hemen her açıdan üstünlük iddiasının görüldüğü bu süreçte, Müslüman/Osmanlı aydını kadim medeniyet değerlerini gözden geçirerek yeni sentez arayışlarına yönelmiştir. İslam dünyasının medeniyet değerleri açısından kendisini bir iç kritiğe tabi tutma ihtiyacının da görüldüğü bu süreç, acil politik sorunlar nedeniyle siyasallaşarak Osmanlı Devleti'nin, dolayısıyla İslam dünyasının beka meselesine endekslenmiştir. En genel şekliyle tanımlanacak olursa İslamcılık; İslâm'ı inanç, düşünce, ahlâk, siyaset, idare ve hukuk bakımından hayata hâkim kılmak, Müslümanlar arasında birlik ve dayanışmayı tesis ederek İslâm ülkelerini Batı karşısında geri kalmışlıktan kurtarmak amacına yönelik bir çözüm arayışıdır¹. Bir başka tanımlamaya göre "İslamcılık, XIX-XX. yüzyılda İslâm'ı bir bütün olarak (inanç, ibadet, ahlak, felsefe, siyaset, hukuk, eğitim...) 'yeniden' hayata hakim kılmak ve akılcı bir metotla Müslümanları ve İslam dünyasını Batı sömürsünden, zalim ve müstebit yöneticilerden, esaretten, taklitten kurtarmak, medenileştirmek, birleştirmek ve kalkındırmak uğruna yapılan aktivist ve eklektik yönleri baskın siyasi, fikri, ilmi çalışmaların, arayışların bütününe ihtiva eden bir düşünce ve harekettir"².

Tanımlamalarda dikkat çeken birkaç hususa göre; İslamcılık düşüncesinin İslam dünyasında ve Osmanlı topraklarında

- 1 Mümtaz'er Türköne, "İslamcılık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 23, İstanbul 2001, s. 60.
- 2 İsmail Kara, *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi*, C.1, İstanbul 2011, s. 17.

islahat/modernleşme hareketlerinin bir parçası ve neticesi olduğu ve bu alanda ortaya çıkan fikirlerden biri fakat en yaygın ve en önemlisi olduğu görülür. Bunun yanı sıra İslamcılığın, modern dönemde ortaya konmuş bütünlüğü olan yeni bir din ve İslam yorumu olduğu ve bünyesinde barındırdığı modern, hatta seküler ve pozitivist damarın hesaba katılmadığı ve İslam tarih tecrübesine, İslam ilim ve kültür mirasına karşı mesafeli, tenkitçi, tasfiyeci tutumu göz önünde bulundurulmadığı takdirde devamlılık-kırılma hatları üzerinde doğru ve yerinde anlaşılamayacağı ve değerlendirilemeyeceği gibi özelliklere sahip bulunduğu görülmektedir³.

İslamcılık, ortaya çıkışından itibaren fikir ve eylem boyutlarında reaktif ve proaktif yönlerden kabaca beş dönem geçirmiştir. Bunlardan birincisi İttihad-ı İslam politikaları dönemi olup bu dönem, Yeni Osmanlılar hareketiyle 1870'lerde başlamış olup, II. Meşrutiyet'in ilanına (1908) kadar sürmüştür. Bu dönemle ilgili olarak genel kabul gören bir yaklaşıma göre İslamcılık, Sultan Abdülhamid'in dünyanın bütün Sünni Müslümanlarının halifesi sıfatıyla sahip olduğu otoriteye dayanarak kendi siyasi amaçları uğrunda pan-İslamcılığın başlıca savunucusu ve uygulayıcısı olduğudur⁴. Osmanlılık düşüncesini de içine alan bu devre İttihad-ı Osmani düşüncesinin bir süre sonra başarısız kalacağına anlaşılması üzerine ittihad dairesinin biraz daraltılarak İttihad-ı İslam boyutlarına çekildiği ve mütecanis bir İslam toplumunun hedeflendiği devre olmuştur.

İkinci dönem ise İslamcılık adını alır ve 1908-1924 dönemini kapsar. *Sırat-ı*

3 İsmail Kara, "Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Üzerine Birkaç Not", *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyum Tebliğleri*, İstanbul 2013, s. 17-19.

4 Kemal H. Karpat, *İslam'ın Siyasallaşması*, İstanbul 2010, s. 24.

Müstakim, Sebilürreşad ve İslam dergileri öncülüğünde gelişen bu dönemde İslamcılık düşüncesi müstakil bir hüviyet kazanmış olup yer yer aksiyoner özellikler göstermiştir. Yine bu dönem, Türkiye'de İslamcılık düşüncesinin (diğer fikir hareketlerinde olduğu gibi) büyük yazarlarına ve etkili yayın organlarına kavuştuğu bir dönem olmuştur. Hilafetin kaldırılmasına kadar süren bu dönemde İslamcılar, Milli Mücadele ve Cumhuriyet'in kurucu ve taşıyıcı kadrosu içinde etkin rol oynamışlardır⁵.

İslamcılığın üçüncü dönemi 1924-1944 veya 1960 yılları arasında kapsar ve muhafazakârlık (içe kapanma), milliyetçilik ve açılım dönemlerini ifade eder. Hilafetin yerine kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı bu dönemde bir dini hizmet kurumu olmaktan ziyade bir kontrol ve dini kültürü dönüştürme işlevini görmüştür. Bu dönemin ikinci evresi olan II. Dünya Savaşı ertesinde ise *Hareket* dergisi, *İslam-Türk Ansiklopedisi*, *Büyük Doğu* ve *Sebilürreşad* dergileriyle yeni düşünsel açılım, imam hatip okulları ve ilahiyat fakülteleriyle kurumlaşma sürecine girilmiştir.

Dördüncü dönem ise radikal ve entelektüel İslamcılık dönemini oluşturur ve 1960-1980 yılları arasında kapsar. Bu dönemde İslamcılık düşüncesinde İsmet Özel, Necip Fazıl Kısakürek, Sezai Karakoç ve Nurettin Topçu gibi isimler yerli entelektüeller içinde dikkat çeken isimler olmuştur. Bu dönemdeki İslamcılık düşüncesi ve hareketi Soğuk Savaş koşulları içinde içerden ve dışarıdan müdahaleye açık bir konumdadır. Yine bu dönemde İslamcılık düşüncesinde tercüme faaliyetlerinin de etkisiyle Mısır, Pakistan ve sonrasında İran'daki gelişmelerin esintileri görülmektedir. Seyyid Hüseyin Nasr, René Guénon ve Ali Şeriatî gibi isimler ise bu dönemin ülke dışındaki etkili örnekleri arasında yer almıştır.

5 Kara, *a.g.m.* s. 25-26.

Türkiye'deki İslamcılığın beşinci dönemi ise 1980 sonrasını kapsar ve entegrasyon/uyum dönemini oluşturur. Bu dönem İslamcılığının yaygın kavramlarından biri; yeni üretilen ve terörle, silahlı mücadele ile, kanla, şeriat ve hilafet merkezli siyasi taleplerle, şiddetle, İslam devletleriyle, demokrasi ve laiklik karşıtlığıyla radikal ve fundamentalistlikle ilişkilendirilen "siyasal İslam" kavramı olmuştur⁶. Daha sonra bunu "kültürel/ılımlı İslam" kavramları takip etmiştir. Bu dönemde yaşanan kültürel ve politik gelişmeler İslamcılığın aynı zamanda, özellikle Türkiye'de büyük ölçüde iç dinamiklerinden uzaklaştığı, daha çok makro düzeyde uluslararası güçler açısından siyasal bir manipülasyon unsuru haline getirilmesine elverişli olduğu bir dönem olmuştur.

İçerik açısından bakıldığında İslamcılığın temel sorusu, Müslüman kalarak modernleşme sürecine nasıl intibak edileceği veyahut içinde bulunduğumuz modern çağda nasıl Müslüman kalınacağı/olunacağı sorusu olmuştur. Bu soruya bireysel düzeyde kolay olmasa da makul cevaplar bulabilmek mümkün görünürken; toplumsal olarak (İslam milleti) ve siyasal düzen (İslam devleti) düzeyinde bakıldığında verilecek cevaplar son derecede güçleşmektedir. Son tahlilde hayat tarzında olan radikal değişimi ifade eden modernlik karşısında iki-üç yüzyıldır içinde yaşanan dönemin nasıl görüldüğü, kabul edildiği önem kazanmaktadır. Siyasal, askeri, ekonomik ve kültürel olarak yaşanan büyük gerileme olgusu karşısında var olan geçmişe yönelik bir tenkit ve tasfiye ile yeni fikirlere karşı hem muhalefet hem de intibak arayışlarının doğruluk ve yerindelğine dair tartışmalar İslamcılık düşüncesinin ana zeminini oluşturmuştur. Modernlik karşısında bu türden oldukça netameli konuların ve soruların cevabının aranması ihtiyacı her şeyden önce bir din olan İslam'ın zamanla ideolojik bir veçhe kazanmasına

neden olmuştur. Modernliğin getirdiği hızlı sosyal değişme karşısında bireylerin sosyo-politik çevrelerine bir anlam vermek için yarattıkları sembolleştirmenin siyasal alanla ilgili boyutları ister istemez İslam'ın bu alanlarda yeniden yorumlanmasını gündeme getirmiş, buradan da İslamcılık denilen ideolojiye giden yola geçilmiştir. Bu açıdan bakıldığında İslamcılık, Batı'dan gelen ideolojik düşünce yapısı ile geleneksel İslami değerlerin birleşimi neticesinde, İslamiyetin ideoloji formu içinde yeniden sistemleştirmesiyle ortaya çıkmıştır⁷. Bu anlamda İslamcılık bir dünya görüşü olarak karşımıza çıkmakta olup, geleneksel olarak rekabet ettiği Hristiyanlık gibi dinlerden ziyade 19. yüzyıl felsefelerinden olan pozitivizm gibi düşünce akımı ve Panslavizm gibi milliyetçi ideolojilerle dinamizm kazanmıştır. Dolayısıyla İslamcılığın rakip olarak ideolojileri esas alması ve aynı zamanda rakip ideolojilerin işine yarayan, sistemine almakta mahsur görmediği veya zaruri gördüğü unsurları almak gibi eklektik yanları da bulunmaktadır.

Bu şekilde iç ve dış dinamikleriyle 19. yüzyıl sonlarında kurtarıcı bir ideoloji olarak ortaya çıkan İslamcılık, son dönem Osmanlı aydınlarından Sait Halim Paşa'nın kavramsallaştırmasıyla bir tür İslam rönesansını ifade eden ve Ernest Renan'ın, "İslam kalkınmaya *manidir*" şeklindeki tezine verilen cevaplardan hareketle İslamlaşmak zeminine oturmuştur. Bu dönemde bu kavramla ifade edilen İslamcılığın ana hedefi Osmanlı Devleti'nin kurtuluş yolu olarak belirlenmiş ve laik ve kısmen rasyonalist olmak üzere ikili bir çizgiye kaymıştır. Bunlardan birincisi din ve dünya işlerini birbirinden ayırmak, devletin din işlerine karışmasını mümkün kılarak devlet idaresini dinin vesayetinden kurtarmak amacını taşırken ikincisi, Kur'an ve Sünnet gibi İslam

6 Kara, a.g.m., s. 34-35.

7 Mümtaz'er Türköne, *Siyasi Bir İdeoloji Olarak İslamcılığın Doğuşu*, İstanbul 1991, s. 25.

esaslarına dayanmakla beraber bunların yorumlanmasında bireyin ve toplumun yaşayışlarını düzenleyecek kaidelerin İslam kaynaklarından çıkarılıp uygulanmasında akli ve ilmi esas almak isteyen taraf olmuştur⁸.

İslamcılık düşüncesi yeni bir yaşama üslubu/hayat tarzı, sosyal ilişkiler düzeni teklif ettiği gibi yeni bir ahlak anlayışını da içermektedir. Konumuzun odak noktasını da oluşturan bu ahlak anlayışının temel tezi; zalim yöneticilere, batıcılara, işbirlikçilere, batıl inanç sahiplerine, kendi köşelerine çekilmiş olan dindarlara karşı yapılması gereken seferberlik için “pasif” kaderciler ve mütevekkil ahlak anlayışının fonksiyonel ve yeterli olmayacağı fikri veya kabulüdür. Bu yeni ahlak teklifi bir taraftan kaynaklara dönüş hareketiyle irtibatlı olarak geleneksel ahlak anlayışını (tevekkül, kanaat, kadere rıza ve sabır merkezli ahlak) bir lokma bir hırkacı yaşama üslubunu tenkit veya reddederken, diğer taraftan aktif/faal bir Müslüman fert ve toplum inşa etmek için yeni ve aktif bir İslam ahlakı fikri ve teklifini içermekte ve akıl, azim merkezli, say’ü gayrete ve cihada, kuvvete, zenginleşmeye, büyüklere düşmanın silahıyla silahlanmaya vurgu yapan daha “görünür” bir hayat tarzı ve anlayışı getirmektedir⁹. Bu türden getirilen yeni bir ahlak teklifinin, yine bir ahlak düşünürü olan Nurettin Topçu’nun perspektifinden hareket edilerek incelenmesinden elde edilecek sonuçlar, İslamcılığın tarihsel pratiğiyle ilgili yeni değerlendirmelerin yapılmasına imkân sağlayacaktır.

Bir Ahlak Düşünürü ve Eylemcisi Olarak Nurettin Topçu

Ana çizgileriyle temas ettiğimiz bu yeni ahlak anlayışının Cumhuriyet dönemi İslamcılığındaki en önemli temsilcilerinden

biri, hiç şüphesiz Nurettin Topçu’dur. Yalnız önemli bir farkla diyebileceğimiz olursak, Topçu’nun İslamcılık düşüncesi ana akım İslamcılığın formalist paradigmasına karşı bir “İslami oluş”u merkeze alan bir düşüncedir. Tıpkı Yahya Kemal’in milliyetçilik anlayışındaki “milli oluş”ta olduğu gibi, Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura’nın doktriner milliyetçiliğiyle olan farkından hareketle Nurettin Topçu’nun İslami düşüncesi de doktriner İslamcılıktan farklı bir biçimde Hegelyen karakteriyle “İslami oluş” şeklinde açıklanabilir¹⁰. Bu noktadan bakıldığında Topçu’nun, “İslami oluş” açısından düşünülebileceği varsayımında İslamcı bir düşünür olduğunun kayıtsız şartsız ileri sürülemeyeceği görülür. Meşrutiyet ve Cumhuriyet İslamcılıkları arasında bir süreklilik teşkil eden medeniyetçilik ve eklektisizm, Nurettin Topçu’nun düşüncesine oldukça yabancıdır¹¹. Ancak bu “İslami oluş” süreci, “halen olan toplum”la karşılaştırıldığında çatallaşır. Zira bir taraftan din toplumsal hayattaki belirleyiciliğini önemli ölçüde yitirirken diğer taraftan, din adamları aslında karşı çıkmaları gereken kavramların yanında saf tutmakta, din giderek “ahlaksız bir alışveriş” dönmektedir. Topçu’nun ileride üzerinde duracağımız İslamcılık eleştirisi ve bu kesimle olan mücadelesi de buradan başlamaktadır. Topçu, realizmin penceresinden sorunlara eğilerek, gerek dönemdeki din adamları, gerekse siyasallaştırılan İslam’a karşı amansız bir mücadeleye girişmiştir. Topçu, kendisi için İslamcı sıfatını hiçbir zaman kullanmamıştır¹². Bundan dolayı Topçu’nun

8 Tarık Zafer Tunaya, *İslamcılık Cereyanı*, İstanbul 1962, s. 12-19.

9 Kara, *a.g.m.* s. 42.

10 Fırat Mollaer, “Hakikat İslâmî: Nurettin Topçu ve İslâmî Düşünce Üzerinde Yeniden Düşünmek”, *Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyum Tebliğleri*, İstanbul 2013, s. 250-251.

11 *A.g.m.* s. 255.

12 A. Baran Dural, *Başkaldırı ve Uyum, Türk Muhafazakârlığı ve Nurettin Topçu*, İstanbul 2005, s. 295-296. Türk Muhafazakârlığı ve Topçu üzerine yapılan bir diğer doktora çalışması bu eserde, Türk muhafazakârlığının çok renkli yapısı içinde Nurettin Topçu’nun, (Necip Fazıl Kısakürek örneğinde olduğu

entelektüel yönünün birincil vasfı İslamcı bir düşünür olmaktan ziyade, İslam'ı temel referans olarak geliştirdiği ahlak projesi/ perspektifi olduğu söylenilebilir. Topçu, hızla değişen toplumsal yapı içinde ahlak konusunu sürekli ve müstakil bir yaklaşımla esaslı bir mesele olarak ele alan, en azından modern Türk düşünce tarihinde tek düşünürdür. Bu bakımdan Topçu'yu Türk düşünce geleneği içinde ahlak düşünürü/ filozofu olarak ele almak yerinde bir yaklaşımdır. İsmail Kara'ya göre onun bir şahsiyet ve düşünce adamı olarak büyüklüğü, ahlakı öne çıkarmasından gelmektedir. 1934 yılında, Maurice Blondel danışmanlığında Paris'te yaptığı doktora tezinin adı da İsyah Ahlakıdır. Topçu'nun yukarıda temas edilen ahlak anlayışı temelde İslam merkezli bir ahlak olup, programatik bir bütünlük gösterir. Diğer taraftan Türk modernleşmesi içinde Cumhuriyet devriminin dayandığı temel felsefelerden biri olan pozitivist düşünce doğrultusunda erken dönemlerde bu alanda önemli arayışlara gidilmiş ve alternatif ahlak anlayışları da gündeme gelmiştir. İslamcılık ekseninde gelişen yeni ahlak anlayışından farklı olarak ortaya çıkan bu çabalar, pozitivist düşüncenin Cumhuriyetçi değerlerle harmanlanmasını öngören, seküler bir ahlak anlayışını öngörmüştür¹³. Bu açıdan bakıldığında Tek Parti dönemi ve sonrasının, bu türden ahlak anlayışlarının zihniyet düzleminde mücadelesiyle geçen

bir dönem olduğu söylenilebilir. Bizim burada konu ettiğimiz ahlakçılık, öncülüğünü Nurettin Topçu'nun yaptığı dini temelli bir ahlak anlayışı olan İslam ahlakıdır. Topçu'nun ahlakçılığı, din temelli olması dolayısıyla ilk bakışta orijinallik içermiyor görünmekle beraber modern çağda, Türk modernleşmesi ve Cumhuriyet modernizmi içinde ortaya çıkan yeni sorunlar karşısında temel referans olarak aldığı İslam ahlakını yeni argümanlarla ve farklı bir üslupla dile getirerek toplumun bu açıdan karşı karşıya kaldığı sorunları önlemeyi hedefleyen yeni boyutlar içermektedir.

Topçu'nun, 1939 Şubat'ında yayınına başladığı *Hareket* dergisi, onun temel felsefesini yansıtan bir yayın organı olup, 1970'li yılların başına kadar sürecek yayın dönemi boyunca İslam temelli bir ahlak projesinin inşasına odaklanmıştır. Topçu, bu girişimiyle Türkiye'nin yeni döneminde tamamen saf dışı bırakılmış olan dini düşünceyi neredeyse tek başına canlandıracak bir başlangıç yapmıştır. Dergi, konu yelpazesinde toplum, edebiyat, düşünce, din, felsefe, kültür, sanat konularına yer vermekle birlikte ahlak konusu bu yelpazenin her zaman odağında bulunmuştur. Bu konuyla ilgili olarak Topçu, *Hareket*'in ilk 30 yılını değerlendirdiği bir yazısında, "İlahi prensiplerini Kur'an'da bulduğumuz bir kalp ahlakının felsefi temellerini denedik"¹⁴ demiştir. *Hareket*'in bu vizyonunu yine derginin bütün külliyatına yayılan makalelerden bir kaç örneğiyle açıklamak mümkündür. Derginin ikinci sayısında yer alan "Vatandaş Ahlakı" adlı yazısı bunun ilk örneklerindedir. Topçu, bu yazısında Türk çocuğunun ihtiyaç duyduğu ahlak anlayışının ipuçlarını vermiştir. "Türk çocuğuna namütenahiye ulaşan hareket kıymetleri içinde ayaklandırmak için hangi insanları sunmalı ve hangi ahlakı aşılmalı?" sorusunu sorarak, İslam dininin tasavvufi

gibi) hiçbir analitik sıkıntı duymadan reaksiyoner tarafları ön plana çıkarılmaktadır. Fırat Mollaer'e göre ise bu çalışma, muhafazakârlık hakkındaki yanlış algılamaları kırma gibi olumlu bir motivasyon taşımaya rağmen Türkiye'nin politik kültüründeki basmakalıp şablonların dışına çıkamayıp, trajediden fazla demonolojiye, diyalektikten ziyade monolitikliğe eğilimli sığ bir kültürü yeniden üretmektedir. Fırat Mollaer, *Muhafazakârlığın İki Yüzü*, İstanbul 2014, s. 187-188.

13 Bu türden bir ahlak projesi ve tasarımı çalışmaları örneği için bkz: Akil Muhtar Özden, *İlim Bakımından Ahlak*, İstanbul 1942. Bu çalışmada, Eski Mısır'dan antik Yunan filozoflarına, Descartes'ten, Kant'a oradan da Darwin'e kadar düşünürlerin görüşlerine dayanarak bilim temelli bir biyo-ahlak modeli ön plana çıkarılmıştır.

14 Nurettin Topçu, *Hareket*, S.34 (Ocak 1969), s. 4.

yorumundan kaynaklanan hareket dinini yeni ahlak anlayışının temeline oturtmuştur. Bu bağlamda iktisadın bir din ve ahlak hayatına bağlanmasının insanlığı kölelikten kurtarabileceğini ileri sürerek bu görüşüyle örtülü bir kapitalizm eleştirisi getirmiştir. İnsanı istismar eden, esir eden emeğinin mahsulü olmayanı istihlak eden sistem içindeki insanın durumunu, kurtarılması gereken bir hedef olarak görmüştür. Bu perspektif içinde maddeyi ruha karşı koyan zorba hareket adamları İskender, Sezar, Cengiz, Napolyon ve Lenin gibi liderleri insanların asırlarca çalışıp kurduğu medeniyetleri bir hamlede yıkmış adamlar olarak gömüştür. İnsanlığın bu tür adamların değil, Konfüçyus'un, Sokrat'ın, Buda'nın, İsa'nın, Muhammed'in ve Gandi'nin eseri olduğunu savunmuştur. Buradan hareketle ahlaklı adamın, ne kadar fedakâr nefisli, ne kadar kendinden geçmiş engin ruhlu olursa olsun, hareketlerinin hangi gaye için ve kim için bilen insan olduğunun altını çizmiştir¹⁵.

1947'de yayınladığı "Ahlak Nizamı" adlı makalesinde, dönemin neslinin kendi iradesinden, kendi varlığından bile o kadar şüphe eder hale geldiğini, hayat ve mukadderatı hakkında bir hüküm verebilmek için mutlaka üstün bir otoritenin kuvvetine sığınmak gerektiğini duyduğunu, o da yetmezse ölümlerden yardım istediğini, bunun bir toplum için son derece tehlikeli bir durum olduğunu belirtmiştir. Böylesi bir ortamda hakikat bilincinin köreldiğini, bunun için Descartes'in hakikat araştırma metodundan hareketle yakın tarihin yeni baştan ele alınıp değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır¹⁶.

Topçu'nun 1968 Ekim'inde yayınladığı "İslam Ahlakının Esasları" adlı makalesi ise, onun yeni toplum ütopyasının dayandığı

15 Nurettin Topçu, "Vatandaş Ahlakı", *Hareket*, S. 2 (Mart 1939), s. 48-50.

16 Nurettin Topçu, "Ahlak Nizamı", *Hareket*, S. 13 (Mart 1947), s. 3-4.

İslam ahlakının özelliklerini yansıtır. Ahlakın, Sokratvari bir yaklaşımla kendini bilme bilincinden başladığını belirten Topçu, ferdi ruhun derinlerine gizlenen ahlak iradesinin din ile münasebeti konusunda; ahlakı dinden veya dini ahlaaktan ayırmak, insanı iç dünyasının yine kendisinden ayırmak demek olduğunu, zira ahlakın esasının dini olgunluktan başka bir şey olmadığını söylemiştir. Ahlak prensiplerinin, dinin vahyolunan prensiplerinden çıkarılması gerektiğini belirten Topçu, "halk için din, ahlaaktan başka bir şey değildir" demiştir. İslam ahlakının ise dinin özü ve bizzat kendisi olduğunu belirterek Müslüman olmanın, İslam ahlakına sahip olmak ve onu kendisinde yaşatmak olduğunu ifade etmiştir. Topçu, yine aynı makalede İslam ahlakının artık İslam dünyasında bir hayat ve hareket hadisesi olmadığını, İslam dünyasında artık insan ruhuna değer verilmediğini ve İslam ahlakındaki merhamet ve hizmet prensiplerinin işlevsiz kaldığını belirterek bu prensiplere yeniden ve işlerlik kazandırmak gerektiğini vurgulamıştır¹⁷. Topçu, bu konuyla ilgili düşüncelerini derginin değişik sayılarında diğer makalelerinde geniş bir şekilde işlemiştir¹⁸.

Topçu'nun ahlak konusundaki yüksek duyarlılığı ve ilgisi onun bütün eserlerine geniş ölçüde yansımıştır. Genel olarak bakıldığında Topçu'nun bütün külliyatının ahlak üzerine olduğu söylenebilir. 1934 yılında Sorbonne'da hazırladığı doktora tezi İsyah Ahlakı adını taşımaktadır. Bu konu onun bütün hayatını kuşatmıştır. Bu

17 Nurettin Topçu, "İslam Ahlakının Esasları", *Hareket*, S. 36 (Aralık 1968), s. 6-11.

18 Bu konudaki makalelerinden bazıları şunlardır: "Vatandaş Ahlakı", S. 2 (Mart 1939); "Okulda Ahlak", S. 10 (Mart 1943); "Hakikat Dini", S. 8 (Aralık 1942); "Millet Ruhü ve Mukaddesat", S. 28 (Haziran 1948); "İsyah Ahlakı", S. 35 (Ocak 1949); "Şahsiyet", S. 2 (Mart 1939); "İş Ahlakı", C. 5, S. 3 (Mart 1966); "İslam Ahlakı", C.5, S. 15 (Mart 1967); "Ahlak Yaralarımız", C.5, S.16 (Nisan 1967); "İslam ve İnsan", C.5, S. 27 (Mart 1968); "Müslümanlık", C.5, S. 34 (Ekim 1968).

eserindeki görüşlerine göre ahlakın ontolojik yönü, insanda iyinin değeri hakkında tam bir kanaat oluşunca ortaya çıkmaktadır. Böylesi kanaate sahip olan zihin, faziletli bir davranış için maddi ve manevi bütün yeteneklerini kullanmak, bütün zevklerini feda etmek ve fazileti her şeyin üstünde tutmak zorundadır. Topçu'ya göre böyle bir zihin yapısına sahip ahlak, kendi epistemolojisini oluşturur. Ancak bu ahlakın temelinde, onu pasif bir merhamet duygusu ve vicdan azabı olmaktan kurtaran sorumluluk kavramı vardır. Bu sorumluluk, insanı olumlu yönde harekete geçiren müsbet bir sorumluluktur¹⁹. Dolayısıyla bir aktivizm içerir. Bu anlamda ahlak, insanın varoluş ve kendini inşa sürecidir. Benliğin kemale eriştiği yolunda tüm engellerin aşılmasıdır. İsyan ahlakı, insanın bu süreçteki kemâliyât/yüksek ahlaki olgunluk, kendini kavrayış ve oluş yönündeki mücadelesinde karşılaştığı engellere karşı verdiği mücadeledir. Aşk ahlakıyla birleşen isyan ahlakı, ruhî yükselme ve Allah'a vasil olma cezbesi, aşkî bir isyan eylemidir.

Topçu, görev yaptığı milli eğitim döneminde liseler için yazdığı ders kitabında ahlaki tüm yönleriyle ve ahlak sitemleriyle ele alıp incelemiştir. Bu esrinde din-ahlak ilişkisi konusunda, dini yaşayışın formel ibadetlerden ibaret olmadığını, ahlakın dayandığı ve yaşattığı ruh kuvvetinden hareketle hayatın her safhasında ve tüm katmanlarında hissedilen ve fiilen yaşanan bir bütün olduğunu ifade etmiştir²⁰.

Topçu, ilk baskısı 1960'ta yapılan *Türkiye'nin Maarif Davası* adlı eserinin ahlak terbiyesi bölümünde Türk modernleşmesinin getirdiği toplumsal sorunlar üzerinde durmuştur. Buna göre, "milli hayatın iyiden iyiye sarsılmasıyla ilgili sorunun temelinde, son asır inkılapları yapılırken millet

mukaddesatının mevhum ve müstakbel bir kazanç uğrunda feda edilmesi dolayısıyla ahlaki sarsıntının yaşanmış olmasıdır" demiştir. Topçu bu konuda yaşanan ahlaki sarsıntıyı önleyecek bir öneriler sunmuştur. Bunlardan birinde; "Her şeyden evvel memlekette ilim esaslarına dayanan tarafsız ve tam bir tarih kültürünün geniş bir neşriyata bağlanması ve mekteplerde büyük önemde yer tutması lazımdır"²¹ demektedir. Yine ahlâk konusunda "Türkiye'mizde gerçek Türk ahlakının, değerli bir insan şahsiyetinin ve fazilet idealinin doğmasını istiyorsak, hiç vakit kaybetmeden milli hayatımızın kaynaklarında bulacağımız kuvvet ve hayat unsurlarıyla dünya sahnesine atılmamız ve Müslüman Türkün ancak kendine has olan şahsiyetini yabancı ideallerin esaretinden kurtarmamız lazımdır"²² şeklindeki görüşleriyle milli kültür temelli bir ahlak anlayışının öne çıkarılması gerektiğini belirtmiştir.

Ahlaki yönleriyle ele aldığımız Nurettin Topçu'nun düşüncesinin kümülatif olarak değerlendirildiğinde onun bir muhafazakâr devrimci, coşkun bir Anadoluçu, modern kapitalist uygarlığa meydan okuyan radikal bir ihya çağrıcısı olduğu görülür. Siyasal düşünce olarak onu ifade eden anahtar kelime "hür totalitarizmdir"²³. Hegelci şekliyle ifade edilecek olursa, Hakikat'e teslimiyettir. Dolayısıyla bu yönden de mistik bir görünümde dir.

19 Nurettin Topçu, *İsyan Ahlakı*, İstanbul 1998, s. 34-38.

20 Nurettin Topçu, *Ahlak*, İstanbul 2005, s. 32-33.

21 Nurettin Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, İstanbul 1998, s. 174.

22 A. g. e., s. 177.

23 Tanıl Bora, *Cereyanlar Türkiye'de Siyasi İdeolojiler*, İstanbul 2017, s.377-378.

Nurettin Topçu'nun Kanlı Pazar Olayı Ekseninde İslamcılık Eleştirisi

Nurettin Topçu, entelektüel yaşamının erken dönemlerinden itibaren *Hareket* dergisinin ilk sayılarında daha çok "Anadolucu" bir bakış açısıyla İslamcılık eleştirisi yapmaya başlamıştır. Ona göre İslamcılar, memleket çocuğunu yetiştiren emek ve toprağın hakkını inkâr etmişler, coğrafya ve iktisadın yarattığı asıl milli tarihi unutmuşlardır. Emeğin, yani bütünüyle hareketin insan iradesinin ilk ve esaslı kaynağı olduğunu bilememişlerdir²⁴. Topçu'nun bu genel bakış açısıyla yaptığı değerlendirmeler ve eleştiriler 1940'ların Türkiye'sinde güdümlü entelektüel ortamında İslamcılar üzerinde beklenen etkiyi gösterememiştir. Bunun başlıca sebeplerinden birisi, Topçu'nun İslamcılığı ve diğer bazı zihniyet yapılarını şiddetle eleştirmesidir. Topçu'yu bu dönemde çıkan ideolojik İslamcılıktan ayıran en önemli unsurlardan biri tasavvuf olmuştur. Bu özellik onu mistik düşünceye yakınlaştırdığı gibi gündelik politik gelişmelerden ayırksız kalmasının da başlıca sebeplerinden birini oluşturmuştur. Bununla beraber Topçu, makro düzeydeki politik gelişmeler karşısında büsbütün apolitik bir konumda değildir. Entelektüel çağı, bütünüyle Soğuk Savaş dönemi olması dolayısıyla bu dönemin genel atmosferi içinde fütursuzca antikomünist/kapitalist bloğa sürüklenen İslamcılar karşısında Topçu, sosyalizmi savunarak İslamcılardan ayrılmıştır. Fakat onun sosyalizmini, "Bizim sosyalizmimiz İslam'ın ta kendisidir. Davamız İslam ahlakına dayanan bir cemiyet düzeni kurmaktır"²⁵ şeklindeki cümleleriyle ifade ettiği dini bir çerçevededir. Topçu'nun toplumsal düzen tasarımı ahlak temelli olmasına rağmen bu düzenin sosyalizm

veçhesinin bulunması Topçu'nun, dönemin İslamcı/muhafazakâr kanadı içinde düşünsel olarak öteki konumunda yer almasına neden olmuştur. Bunun dışında Topçu'nun keskin bir antikapitalist düşüncede olması, yoksulluğun, zulmün ve topyekün ahlaki yozlaşmanın kaynağı olarak kapitalizmi görmesinde yatar.

İslamcılarının ve diğer muhafazakâr-dindar çevrelerin Nurettin Topçu düşüncesi ile aralarına mesafe koymalarının tarihi çok partili hayata geçilmesinden özellikle 1952'den sonra başlamıştır. Başka bir ifadeyle söylenecek olursa Türkiye'nin II. Dünya Savaşı sonrasında ABD ve kapitalist blok içinde yer alarak bu tarihlerde NATO'ya girmesi ve sonrasında muhafazakâr-milliyetçi-İslamcı çevrelerin de komünist tehlikesi karşısında bu çizgi üzerinde yer almasıyla ilgilidir. Fakat Topçu'nun bu çevrelerle kopuş düzeyinde asıl ilişkisi, Amerikan 6. Filosunun, İstanbul'a gelişin protesto etmek için gerçekleştirilen 16 Şubat 1969 tarihli Kanlı Pazar olayı ile ilgilidir. Bu filoyu protesto etmek için Taksim'de toplanan çoğunluğu sol görüşlü gruba karşı, MTTB ve Komünizmle Mücadele Derneği ve başta *Bugün* gazetesi olmak üzere İslamcı basın, olayı bir iki gün öncesinden tahrik ederek cihad havasına dönüştürmüştür. Bunlar arasında *Bugün* gazetesi bu anlayışın öncülüğünü yapmıştır. Tirajı bazen 100 bini bulan bu gazete, bu tür yayınlarıyla Kanlı Pazar olayına giden ortamı hazırlamıştır²⁶. Provokasyon konusunda İslamcı basın yalnız değildir. Diğer gazeteler de farklı şekilde bu olayın içinde yer almışlardır. Fakat İslamcı basının komünizm karşıtı attığı manşetler protestoculara karşı tam bir cihad havası estirmiştir²⁷. Bu ortamda gerçekleşen eylem

24 Mehmet Doğan, "Nurettin Topçu", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce İslamcılık*, C. 6, İstanbul 2004, s. 444.

25 Nurettin Topçu, *Ahlak Nizami*, İstanbul 1997, s. 174.

26 Doğan Duman, "Türkiye'de İslamcı Yayıncılık", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C.4-5, S. 2 (1995), s. 81.

27 Bu süreçte dönemin muhafazakâr basınında şu manşetlere yer verilmiştir: "Komünistler Kuleye Kızıl Bayrak Çekti", *Son Havadis*, 12 Şubat 1969;

sırasında meydanda büyük bir arbede yaşanmış ve bunun bilançosu sonucunda iki ölü, iki yüz civarında yaralı ortaya çıkmıştır. Bu olay tarihlere “Kanlı Pazar” olayı şeklinde yansımıştır.

Nurettin Topçu, bu olaya ahlaki açıdan yaklaşarak bu manşetleri atan çevrelerle adeta bir hesaplaşma içine girmiştir. Topçu'nun bu konuyla ilgili görüş ve düşünceleri ilim-amel/fikir-eylem bütünlüğü gösteren bir tutarlılık gösterir. Mensubu bulunduğu camiayla da kendisini kopma noktasına götürecek rizkleri de göze alarak bu hesaplaşmayı ahlaki açıdan cesurca yapmaktan çekinmemiştir. Bu konuyla ilgili olarak kaleme aldığı “Kin ile Din Birleşmez” adlı manifesto niteliğindeki makalesi, onun ahlaki bir aktivist yönünü de yansıtmıştır. Bu makale, önce *Hareket* dergisi 39. Sayısında (Mart 1969)'da yayınlanmış, daha sonra, Topçu'nun toplu eserler serisi içerisinde İradenin Davası Devlet ve Demokrasi adlı eserinin ekler kısmında yer almıştır.

Topçu, bu olayı değerlendirmeye eylem sırasında yaşananların, 16 Mart 1920'de İngilizlerin İstanbul'u işgalinin ertesinde İngiliz askerlerinin Şehzadebaşı karakolunda Türkaskerinisüngülemeleri olayında, ozaman da İngilizlerin arkasında zaferi kazandıran Amerika donanmasının ilerlemesi olayını anlamlı bir tarihsel örnek olarak hatırlatarak başlamıştır. Buna göre Topçu'nun bu olaydaki esas muhatabı, hadisenin sebeplerinden biri, belki de birincisi olan solcu gruplar değil, İslam dinini kendi nefisleri ile hırsları için böyle şuursuzca alet yaparak, Amerikan donanmasına yaranırcasına savaşan din adamı, din büyükleri ve onların idaresindeki dini neşriyat olmuştur. Topçu, çevreler için;

“Milletin Sabrı Tükenmek Üzeredir”, *Bugün*, 13 Şubat 1969; “Komünistlere Karşı Halk Hareketi”, *Babiâlîde Sabah*, 14 Şubat 1969; “Ya Tam Susturacağız Ya Kan Kusturacağız”, *Babiâlîde Sabah*, 15 Şubat 1969; “Kızıkları Boğmanın Vakti Geldi”, *Bugün*, 15 Şubat 1969; “Cihadı Hazır Olun”, *Bugün* 16 Şubat 1969.

“Elli yıl sonra Amerikan donanması, Boğaz'da şerefe kadeh kaldıran sarhoşların narası çalkalanırken, kendi şevket ve saltanatlarının devamı için, Müslüman Türk çocuklarının birbirilerini boğazladıklarını seyretti. Hadisenin sebebi âşikâr: Amerika komünizme düşmandır, komünizm de Müslümanlığa düşman olduğu için Amerika'yı desteklemek her Müslümanın üzerine vaciptir; bu belki de bir cihaddır. Desteklemek için ne lazımsa yapılır, gayeye varmak için adam öldürmek caiz olur; hele öldürülen komünist ise...” nitelemesinde bulunmuş bu düz mantığı şiddetle eleştirmiştir²⁸.

“Biz asırlardır İslam aleminin bütün sefaletler mahşeri olan bugünkü haline sebep olarak, asırlardır din adına yapılan zulüm ve zilletleri görmekte haklı olduğumuza inanıyoruz. Akşemsettin'lerin ve Zembilli Ali Cemali'lerin ruhlarındaki büyüklüğü bütün bütün kaybettikten sonra, üç yüz yıldan beri din adına en aşırı dünya saltanatlarına gönül veren ve en bayağı siyaset entrikaları ile kirlendikleri halde sözde din adamları ve din büyükleri diye tanınanların bu halinden bu günkü zilletlerin doğmuş olmasına şaşmıyoruz. İslam ruhunu gerçek hüviyetle tertemiz yaşatabilmek için bu saltanat harislerinin değil, Peygamber'in varisleri olmamız lazımdı.” “Din kardeşlerinin birbirlerini öldürmesi İslam'da var mıdır?,,, Cihad, din kardeşlerini öldürmek midir? Acaba asıl cihad insan öldürmek midir? Evvela nefislerini öldürsünler. Amerikan donanmasına yaranırcasına savaşmak ise, İslamiyet gelmeden önce insanlar en şiddetli en barbar savaşları yapıyorlardı Öyle olsaydı İslam'ın gelmesine ne hacet vardı? ...Müslüman olmadan önde Türkler dünyanın en yiğit ve en kahraman kavmi idiler. Müslüman olunca dünyanın en büyük ruh ve ahlakını yaşatan millet oldular. İslam'ın onlara sunduğu bilek değil, ruhtur. Halbuki

28 Nurettin Topçu, “Kin ile Din Birleşmez”, *Hareket*, S. 39 (Mart 1969), s. 4. Nurettin Topçu, *İradenin Davası Devlet ve Demokrasi*, İstanbul 2010, s. 225.

onlar Boğaz'da demirlemiş, şerefe kadeh kaldıran sarhoşlarla dolu ve Müslüman Türk çocuklarının birbirlerini boğazladıklarını seyreden Amerikan 6. Filosunu savunmak için kardeşlerine saldırmayı cihad zannedecek kadar düşmüştür.... Anacak unutmazınlar ki, Hristiyanlığın Sen Bartelmi gecelerini düşündüren bu uğursuz boğuşmanın eseri, yarın İslam'a karşı olacak gençlerin sayısını korkunç bir şekilde arttırmaktan başka bir şey olmayacaktır. İslam düşmanlığının hem şiddet hem de sayı bakımından artmasında o cinayet günü başlangıçtır... Ancak bilsinler ki İslam, bu vahşetten, bu barbarlıktan insanlığı kurtarma için gönderilmişti. Kendilerini, gerçek iman karşısında iman ve ahlak açısından olduğu kadar, mantık gözüyle de böyle düşük ve gülünç hale sokan şey, onların, İslam kültürüne olduğu kadar İslam'ın ruhuna da sahip olmayışlarıdır... Dinî denem neşriyat İslam binasına içinden vurulan baltalardır, bunu bilsinler Dinci gazeteler, düşünen ve seven ruhları her gün Müslümanlıktan soğutarak uzaklaştıran menfaat ve tezvir vasıtalarıdır. Onların satırı dinin ruhunu çürütmek için masondan ve yahudiden daha tesirli yıkıcılık yapmaktadır"²⁹.

Topçu, Kanlı Pazar Olayı ekseninde yalnızca İslamcı çevreleri eleştirmesiyle ilgili olarak da şunları söylemiştir: "Son olaylarda yalnız Müslüman olan zümreyi muhakeme ederek suçlandırmamız, İslam'ın açtığı bu tek hakikat çığırını onların çiğnemiş olmalarıdır. Müslümanların karşısında bunların şaşkın ve sapık olduklarını biliyoruz. Müslümanların görevi onları ezmek değil, kurtarmak olacaktı. Görüyoruz ki onlar henüz kendilerini kurtaramamışlardır. Ve İslam adına saldırıları ile hakikat yolunu tıkamaktadırlar. Son olaylar, alemşumûl ve ebedi ruh kuvveti olan İslam davasını bu topraklarda tam bir iflas noktasına götürecektir kadar korkunçtur. İslam'a bu en büyük fenalığı yaptığı halde kendinin Müslüman olduğunu söyleyen

29 A.g.e., s. 226- 228.

cepheye dönerek diyoruz ki: 'Müslümanlık bu değildir. Siz bu hareketinizle en şaşkın sapıkların safında yer almış bulunuyorsunuz. Her şeyden evvel İslam'ı bulunuz ve önce Allah'tan ve sonra da kendilerine zulmettiğiniz kardeşlerinizden af dileyiniz. Önce Allah'a sonra da onlara hizmet ediniz ve İslam'ı öğreniniz. Öldürmeyi her kaba ve hoyrat canlı biliyor', Müslümanlığa karşı olanlara da şöyle diyeceğiz: Karşınızdakiler Müslüman değildirler. Müslümanlığı onların tam aksi davranışlarda arayınız. Onları affedin ve hepinize birlikte affı ve kurtuluşu getirecek olan İslam içinde birleşiniz. Biz, onların hepsini ve bütün ruhları birlikte aşk ve iman yoluyla zafere ulaştıracak cihada hazırlanıyoruz"³⁰.

Kanlı Pazar olayı, dönemin İslamcı dergileri içinde Topçu'nun şahsında *Hareket* dergisinde diğerlerinden farklı bir şekilde ele alınmıştır. *Hareket* dergisi de bu olayın, bazı gençlik kuruluşlarının ve solun tahriklerinden kaynaklandığını kabul etmektedir. Ancak Topçu'ya göre bu gerçek Amerika'yı savunmayı meşru göstermez. Çünkü Topçu, Amerika'nın mektebiyle, hayat tarzıyla, sinemasıyla ve faydacı felsefesiyle beyinlerimize demirlediğini görüşündedir³¹.

Topçu, İslamcılık hareketinin bu türden neşriyat yapan kesimlerine karşı eleştirilerini daha sonra da sürdürmüştür. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri yine *Hareket* dergisinde 1971'de yazdığı İslam'ı "Sömüren Siyaset" adlı makalesidir. Topçu bu makalesinde, iki yıl önce yaşananların izinden giderek Haçlı olgusunun tarihsel temellerine inmiş ve zamanımızın modern Haçlı kuvvetlerinin Amerika ve Rusya olduğunu belirtmiştir. Haçlıların bin yıldan beri İslam'ı dıştan yıkmaya çalıştıklarını vurgulayarak, onlar

30 A.g.e., s. 229.

31 Asım Öz, "Kenetlenmenin İmkânsızlığı 1960-1980 Dönemi İslamcı Dergiciliğin Macerası üzerine bir Değerlendirme", *1960-1980 Arası İslamcı Dergiler*, Ed: Vahdettin Işık, Ankara 2016, s.101.

kadar menhus ve onlardan çok çürütücü içteki tehlikeye işaret etmiştir. Bunların da tasavvuf ehlinin karşısına dikilen ve bir türlü kana doymayan saltanat arabalarında sırmalı esvaplara bürünmüş taylesanlı saray soytarıları olan tutucu ilmiye sınıfı olduğunu belirttikten sonra günümüzdeki tehlikenin ise, dini kullanarak siyaset yapmaya çalışan çevreler ve bunların arkasındaki dini neşriyat olduğunu ifade etmiştir³².

“Dini sömürme yolunda İslamcılar, İslam’ın içteki düşmanlarıyla yarışmaktaydılar. ...Seçimlerden önce erkânıyla birlikte maruf camiilerde namaz kıldıklarını halka gösteriyorlar. Fayda umdukları yerde başta bulunan din adamını seçim propagandası olarak kullanıyorlar. Müslüman gazeteleri adıyla yapılan yayınlar, Müslümanları soymak için bir taraftan İslam düşmanlarını taşlarken öbür taraftan devrin iktidarını övüyor, ancak bahşişleri kesilince onlara sövüyorlardı. ...Öyle ki zamanımızda İslam cephesinin bir ruh ve karaktere sahip olmadığını, İslami denen neşriyattan daha mükemmel ortaya koyacak bir delil ve şahit bulunamıyor.³³” Topçu’nun dinin siyasallaştırılmasına bu denli tepki göstermesinin nedenleri arasında, dinin doğasının bundan zarar göreceği endişeleri kadar, onun siyasetin bizatihi kendisini olumlamayan görüşlerinin de etkisi vardır. Nurettin Topçu’da siyaset adeta lanetlenmiş bir kimlik ile karşımıza çıkmaktadır. Topçu siyaseti, iradesine sahip çıkmayı bilmeyen, kendisini kuşatan mukadderatın omuzlarına yüklediği sorumlukları taşıyamayan insanların başvurduğu bir sanat olarak görür³⁴. “Eşsiz sahtekârlık hünerleriyle ticaret ve siyaseti pek mükemmel birleştiren, dergâhı kâh fabrika bacası kâh ikbal ve siyaset kapısı

haline koyan bu hezeyan alayı İslam dinine en büyük tehlikeyi getirme durumundadır”³⁵. Buradan anlaşılıyor ki Topçu, siyaseti de ahlak temelinde değerlendirmekte ve onun pratikte ahlaki yozlaştırıcı etkisine inanmaktadır. O, gündelik hayatın içinde yer alan ve siyasetin alanına giren konularla ilgili mesajlarını ahlaki duruş ve söylemeleriyle dile getirmektedir. Söylemlerinde olduğu kadar, siyasetten uzak, apolitik duruşuyla ahlâken bir aktivisttir. Entelektüel kimliğinin en önemli yanı da buradadır.

Sonuç

Genel olarak Kanlı Pazar olayı örneğinde ele aldığımız Nurettin Topçu’nun görüşleri ilkesel bir yaklaşımı içerir ve yüksek bir tutarlılık gösterir. Topçu’nun bu olay ekseninde takındığı tavır, gösterdiği ahlaki duruş ve yazdıkları, dönemin bütün sağ neşriyatı içinde istisnai niteliktedir. Bu yüzden bu çevrelerde hak ettiği yankıyı bulamamıştır. Zira öylesine din adına yıkıcı bir neşriyat ve komünizm karşıtlığının kendisinin dinselleştirdiği boğucu bir atmosferde bu etki oldukça sınırlı bir çevrede kalmıştır. Oysa bu günden bakıldığında yaşananların kısa bir süre sonra gerçekleşecek 12 Mart darbesinin ayak sesleri olduğu görülmektedir. Gerçi bu tür uyarı ve gözlemler olayın bütün sıcaklığıyla yaşandığı o dönemde de yapılmıştır³⁶. Dolayısıyla konunun, Amerika’nın komünizmin yayılmasını önlemeye dönük Yeşil Kuşak Doktrini’nden bağımsız düşünülemediği ortadadır. Bu durum, tarihe olgular üzerinden bakmayı ve değerlendirmeyi buna göre yapmayı gerektiren tarihçi bakış açısıyla, insanı ve ahlaki öne çıkararak yaklaşımdan hareket eden

32 Nurettin Topçu, “İslam’ı Sömüren Siyaset”, *Hareket*, S. 61-62 (Ocak-Şubat 1971), s. 5.

33 *A.g.m.*, s. 6.

34 Süleyman Seyfi Ögün, *Türkiye’de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu*, İstanbul 1992, s. 129.

35 Topçu, *a.g.m.*, s. 7.

36 Anayasa hukuku profesörü Bülent Nuri Esen bu olaylarla ilgili olarak; “Bir kuvvet müdahalesi yakındır” şeklindeki görüşünü belirtmiştir. *Akşam*, 17 Şubat 1969.

Topçu'yu aynı konumda buluşturmaktadır. Özellikle Soğuk Savaş dönemi sonrasında yeniden şekillenen dünya dengeleri içinde Orta Doğu'da ve İslam dünyasında yaşanan gelişmeler böyle bir bakış açısındaki doğruluk ve haklılık payını daha üst seviyelere çekmektedir.

Topçu'nun, yalnız bu olayda değil; her zaman, kayıtsız şartsız ve müstakil bir alan olarak ahlaki öne çıkaran görüşleri, onun muhafazakâr İslamcı çevrelerde yalnızlaşmasına yol açmıştır. Türk olduğu için Avrupa'da İslam'ı savunduğu için üstü kalın şallarla örtülmüştür. Fakat bu görüşler aynı zamanda, onun bu konudaki derinliğini ve yüksek tutarlılığını yansıttığı gibi, İslamcılık düşüncesi ve davasının karşılaşıcağı hayati krizler açısından radikal bir eleştiri/uyarı niteliği taşımaktadır.

Esas olarak İslamcılık açısından Topçu ile ilgili asıl mesele, Mehmet Doğan'ın da belirttiği gibi ne İslamcılık dairesinde olanların, ne de dini hareketlerin

mensuplarının Topçu'nun fikirlerini, bunun oluşturduğu dili ve derinliği kavrayamamış olmalarında yatar³⁷. Topçu, politik alanda makro düzeydeki tutarlı yaklaşımları yanında, memleket meselelerinin güncel siyasi yönleriyle ilgili olarak ahlaki derinliğe dayanan düşünceleriyle, reelpolitik/ oportünist reflekslerle hareket eden bir konjonktürel aydın olmaktan uzak kalmıştır. Bu özellik ise onu, modernleşme döneminden gelen ve Türk aydınınının geleneksel kaderi olan sosyo-politik gerçeklikle iç içe olma maluliyetinden kurtarmış, bu suretle güncel politik gelişmeler karşısında ayrık kalmıştır. Bu da onun, Türk düşünce tarihi içinde olgularla düşünen, güçlü bir perspektif ve geniş bir bakış açısına sahip bir entelektüel olma vasıfları açısından da ayrık bir konumda yer almasına yol açmıştır.

37 Doğan, *a.g.m.* s. 440.

KAYNAKÇA

BORA, Tanıl, *Cereyanlar Türkiye'de Siyasi İdeolojiler*, İstanbul 2017.

DOĞAN, Mehmet, "Nurettin Topçu", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce İslamcılık*, C. 6, İstanbul 2004, ss. 438-450.

DUMAN, Doğan, "Türkiye'de İslamcı Yayıncılık", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C.4-5, S. 2 (1995), ss. 77-94.

DURAL, Baran A., *Başkaldırı ve Uyum, Türk Muhafazakârlığı ve Nurettin Topçu*, İstanbul 2005.

KARA, İsmail, *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi*, C.1, İstanbul 2011.

....., "Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Üzerine Birkaç Not", *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyum Tebliğleri*, İstanbul 2013, ss. 15-53.

KARPAT, Kemal H., *İslam'ın Siyasallaşması*, İstanbul 2010.

MOLLAER, Fırat, "Hakikat İslâmı: Nurettin Topçu ve İslami Düşünce Üzerinde Yeniden Düşünmek", *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyum Tebliğleri*, İstanbul 2013, ss. 249-256.

....., *Muhafazakârlığın İki Yüzü*, İstanbul 2014.

ÖĞÜN, Süleyman Seyfi, *Türkiye'de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu*, İstanbul 1992.

ÖZ, Asım, "Kenetlenmenin İmkânsızlığı 1960-1980 Dönemi İslamcı Dergiciliğin Macerası üzerine bir Değerlendirme", *1960-1980 Arası İslamcı Dergiler*, Ed: Vahdettin Işık, Ankara 2016, ss. 73-160.

TOPÇU, Nurettin, "Vatandaş Ahlakı", *Hareket*, S. 2 (Mart 1939), ss.48-51

....., "Ahlak Nizamı", *Hareket*, S. 13 (Mart 1947), ss.1-4.

....., "İslam Ahlakının Esasları", *Hareket*, S. 36 (Aralık 1968), ss.6-11.

....., "Kin ile Din Birleşmez", *Hareket*, S. 39 (Mart 1969), ss. 4-7.

....., *İsyah Ahlakı*, İstanbul 1998.

....., *Ahlak*, İstanbul 2005.

....., *Ahlak Nizamı*, İstanbul 1997.

....., *Türkiye'nin Maarif Davası*, İstanbul 1998.

....., *İradenin Davası Devlet ve Demokrasi*, İstanbul 2010.

....., "İslam'ı Sömüren Siyaset", *Hareket*, S. 61-62 (Ocak-Şubat 191), ss. 5-7.

TUNAYA, Tarık Zafer, *İslamcılık Cereyanı*, İstanbul 1962.

TÜRKÖNE, Mümtaz'er, *Siyasi Bir İdeoloji Olarak İslamcılığın Doğuşu*, İstanbul 1991.

....., "İslamcılık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 23, İstanbul 2001.